

طراحی پژوهش

رویکردهای کمی، کیفی و روش‌های ترکیبی

جان دبلیو کرسول

ویراست سوم

مترجمان

دکتر مجید خورشیدی

پژوهشگر گروه پژوهشی علوم سیاسی جهادانشگاهی

دکتر فخرالدین سلطانی

پژوهشگاه

علوم انسانی و مطالعات اجتماعی

سرشناسه	جان دبلیو کرسول. ۱۹۶۵ - م.
عنوان و نام مترجمان	Creswell, John. w طراحی پژوهش: رویکردهای کمی، کیفی و روش‌های ترکیبی خورشیدی، مجید، پژوهشگر گروه پژوهشی علوم سیاسی جهاد دانشگاهی سلطانی، فخرالدین.
مشخصات نشر	تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۳۶۳ ص
یادداشت	کتابنامه.
یادداشت	Research Design: Qualitative, Quantitative, and mixed methods Approaches third edition
یادداشت	فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی http://opac.nlai.ir قابل دسترس است.
موضوع	روش پژوهش
موضوع	روش تحقیق
شناسه افزوده	خورشیدی، مجید، ۱۳۴۸ -، مترجم.
شناسه افزوده	سلطانی، فخرالدین، ۱۳۵۷ -، مترجم.
شناسه افزوده	پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی
شماره کتاب‌شناسی ملی	۴۸۰۱۹۴۸۰
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۱۷۲-۰۰-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	فبای مختصر

طراحی پژوهش رویکردهای کمی، کیفی و روش‌های ترکیبی

به اهتمام: جان دبلیو کرسول
مترجمان: دکتر مجید خورشیدی / دکتر فخرالدین سلطانی
ناشر: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی
ویراستار ادبی و فنی: غفت نادری‌نژاد، علی علیمراد
صفحه‌آرا: غفت نادری‌نژاد
چاپ اول: ۱۳۹۴
شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان
حق چاپ و نشر محفوظ است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی
نشانی: تهران، خیابان انقلاب اسلامی، خیابان دانشگاه،
خیابان شهید وحید نظری، شماره ۴۷

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۹۷۶۱ - ۵ - ۶۶۴۵۱۵۹۳

دورنگار: ۶۶۴۹۲۱۲۹

E-mail: info@ihss.ac.ir
www.ihss.ac.ir

سخن پژوهشگاه

یکی از مهم‌ترین مراحل اولیه شکل‌گیری یک پژوهش مطلوب در حوزه علوم انسانی و اجتماعی، انتخاب و به‌کارگیری یک روش تحقیق مناسب است. انتخاب یک روش پژوهشی مناسب نیز در گرو احاطه بر پارادایم‌ها و الگوهای حاکم بر روش‌شناسی در حوزه علوم انسانی و اجتماعی است. واقعیت آن است که برخلاف تمام تلاش‌های صورت‌گرفته طی سال‌های اخیر، مبحث روش‌شناسی و روش پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی از زمره حوزه‌های کم‌گفت‌وگو یا کم‌اندیشیده، بوده است. بر همین اساس، یکی از دغدغه‌های مهم پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی در سال‌های اخیر، تلاش برای غنی‌سازی ادبیات مربوط به روش‌شناسی و روش پژوهش در حوزه علوم انسانی و اجتماعی از یک‌سو و کاربست این روش‌ها در طرح‌های بنیادی، توسعه‌ای و کاربردی مربوط به این حوزه از سوی دیگر، بوده است.

کتاب «طراحی پژوهش: رویکردهای کمی، کیفی و روش‌های ترکیبی» از جمله آثار مطرح در حوزه روش تحقیق در علوم انسانی و اجتماعی است که دانشجویان و دانش‌پژوهان فارسی‌زبان نیز اقبال فراوانی به آن نشان داده‌اند.

مهم‌ترین نقاط قوت این کتاب که آن را به اثری جذاب و مفید برای دانشجویان و پژوهشگران تبدیل می‌کند، جنبه‌های آموزشی این کتاب است که با ارائه نمونه‌هایی از پژوهش‌های عملی، آن را از سطح مطالعات نظری مشابه فراتر برده و مطالعه آن را برای علاقمندان به این حوزه در هر سطحی، به تجربه‌ای ارزشمند تبدیل می‌سازد.

مترجمان این کتاب، آقایان دکتر خورشیدی و دکتر سلطانی با تسلط بر علوم انسانی از یک‌سو و فن ترجمه و زبان مبدأ کتاب از سوی دیگر، به‌خوبی موفق شده‌اند محتوای این کتاب را با زبانی شیوا به مخاطب فارسی‌زبان منتقل کنند و همین مسئله نیز بر

ارزش‌های اثر حاضر افزوده است.

نیاز است از اعضای محترم هیئت علمی و شورای علمی گروه پژوهشی علوم سیاسی و پژوهشکده علوم انسانی پژوهشگاه و همه اعضای شورای انتشارات پژوهشگاه قدردانی و تشکر شود که با نظارت و دقت بسیار، در به‌انجام رساندن کتاب منشأ اثر بوده‌اند. بی‌تردید، تدوین و چاپ کتاب به‌صورت کنونی بدون همکاری اداره ترویج یافته‌های پژوهشی و نشر آثار علمی، به‌ویژه جناب آقای سیدابوالفضل موسویان (مدیر)، سرکار خانم کوکب طیبی (کارشناس) و جناب آقای رضا صدیقی امکان‌پذیر نبود. از این رو، پژوهشگاه بر خود فرض می‌داند از زحمات این همکاران سپاسگزاری نماید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی امیدوار است که با انتشار این کتاب، گام کوچک دیگری در جهت انجام رسالت بزرگ خویش در عرصه علم و پژوهش این کشور برداشته باشد.

پژوهشگاه

علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاددانشگاهی

بهار ۱۳۹۴

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فهرست جدول‌ها، نمودارها، نمونه‌ها و	۱۲
فهرست بخش‌ها.....	۱۵
سختن مترجمان	۱۸
درباره نگارنده	۲۱
دباجه	۲۳
هدف	۲۳
مخاطب	۲۳
بیکریندی	۲۴
نمای کلی فصول	۲۷
تشکر و قدردانی	۳۲
فصل نخست: ملاحظات مقدماتی	۳۵
بخش نخست: گزینش طرح پژوهش	۳۷
انتخاب یک طرح پژوهشی	۳۷
سه‌گونه طراحی	۳۸
اجزای سه‌گانه یک طراحی	۳۹
جهان‌بینی‌های فلسفی	۴۰
جهان‌بینی فرااثبات‌گرا	۴۱
جهان‌بینی ساختارگرایی اجتماعی	۴۴
جهان‌بینی حمایتی / مشارکتی	۴۶
جهان‌بینی عمل‌گرا	۴۸
راهبردهای جستار	۵۰
راهبردهای کمی	۵۰
راهبردهای کیفی	۵۱
راهبرد روش‌های ترکیبی	۵۳
روش‌های پژوهش	۵۵
طرح‌های پژوهشی مانند نگرش‌ها، راهبردها و روش‌ها	۵۷
ضوابط انتخاب یک طرح پژوهش	۵۹
مسئله پژوهش	۵۹
تجارب شخصی	۶۰
مخاطبان	۶۱
خلاصه	۶۱
مطالعات بیشتر	۶۲

۶۵	بخش دوم: مروری بر آثار پیشین
۶۵	مرور ادبیات
۶۵	عنوان پژوهش
۶۹	مرور پیشینه آثار
۶۹	استفاده از ادبیات
۷۴	روش‌های طراحی
۷۴	مراحل بررسی پیشینه آثار
۷۶	جست‌وجوی بانک‌های اطلاعات رایانه‌ای
۸۰	اولویت‌بندی برای انتخاب آثار
۸۲	نقشه پیشینه آثار پژوهش
۸۵	چکیده‌سازی مطالعات
۸۷	شیوه‌نامه
۸۹	تعریف واژگان
۹۴	بررسی آثار پیشین کمی یا روش‌های ترکیبی
۹۶	خلاصه
۹۸	تمرین
۹۸	مطالعات بیشتر
۱۰۱	بخش سوم: استفاده از نظریه
۱۰۱	به‌کارگیری نظریه
۱۰۲	استفاده از نظریه در پژوهش کمی
۱۰۲	متغیرها در پژوهش کمی
۱۰۵	تعریف نظریه
۱۰۷	اشکال نظریه‌ها
۱۱۰	مکان‌یابی نظریه‌های کمی
۱۱۳	نگارش چشم‌اندازهای نظری کمی
۱۱۷	استفاده از نظریه کیفی
۱۱۷	تنوع در استفاده از نظریه در پژوهش کیفی
۱۲۲	قراردادن نظریه در پژوهش کیفی
۱۲۴	استفاده از نظریه در پژوهش روش‌های ترکیبی
۱۲۸	خلاصه
۱۳۰	مطالعات بیشتر
۱۳۱	بخش چهارم: راهبردهای نگارش و نگرش‌های اخلاقی
۱۳۱	نوشتن راهبردها و ملاحظات اخلاقی
۱۳۱	نگارش پیشنهاد
۱۳۱	بخش‌های یک پیشنهاد
۱۳۲	قالب برای یک پیشنهاد کیفی
۱۳۵	قالب برای یک پیشنهاد کمی

۱۳۶		قالب برای یک پیشنهاد روش های ترکیبی
۱۳۷		طراحی بخش های یک پیشنهاد
۱۳۸		نوشتن ایده ها
۱۳۸		نوشتن مانند تفکر
۱۴۰		عادت نوشتن
۱۴۳		خوانایی نوشته
۱۴۸		حالت [فعل]، زمان فعل و «اضافه گویی»
۱۵۱		موضوعات اخلاقی پیش رو
۱۵۲		ملاحظات اخلاقی در موضوع پژوهش
۱۵۳		مسائل اخلاقی در هدف و برش ها
۱۵۳		ملاحظات اخلاقی در گردآوری داده ها
۱۵۷		ملاحظات اخلاقی در تحلیل و تفسیر داده ها
۱۵۸		مسائل اخلاقی در نوشتن و انتشار پژوهش
۱۵۹		خلاصه
۱۶۱		مطالعات بیشتر
۱۶۳		فصل دوم: طراحی پژوهش
۱۶۵		بخش پنجم: معرفی
۱۶۵		مقدمه
۱۶۶		اهمیت مقدمه
۱۶۷		مقدمه در روش های کیفی، کمی و ترکیبی
۱۶۹		الگوی برای مقدمه
۱۷۰		یک نمونه
۱۷۳		مسئله پژوهش
۱۷۶		مضامانی که به مسئله پرداخته اند
۱۷۸		کمبودهای ادبیات پیشین
۱۸۰		اهمیت مطالعه برای مخاطبان
۱۸۲		خلاصه
۱۸۳		مطالعات بیشتر
۱۸۵		بخش ششم: بیان اهداف پژوهش
۱۸۵		بیان هدف
۱۸۵		اهمیت و مفهوم بیان هدف
۱۸۶		بیان هدف کیفی
۱۹۳		بیان هدف کمی
۱۹۷		روش های ترکیبی بیان هدف
۲۰۳		خلاصه
۲۰۴		مطالعات بیشتر

بخش هفتم: پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش ۲۰۵

۲۰۵	پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش
۲۰۵	پرسش‌ها پژوهش کیفی
۲۱۰	پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش کمی
۲۱۴	الگوی برای پرسش‌ها و فرضیه‌های توصیفی
۲۱۶	پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش با روش ترکیبی
۲۲۰	خلاصه
۲۲۲	مطالعات بیشتر

بخش هشتم: روش‌های کمی ۲۲۵

۲۲۵	روش‌های کمی
۲۲۶	تعریف پرسش‌نامه‌ها و تجربیات
۲۲۶	عناصر پیشنهادی در روش پرسش‌نامه‌ای
۲۲۶	طراحی پرسش‌نامه
۲۲۸	جمعیت و نمونه‌گیری
۲۳۰	ابزار
۲۳۳	متغیرهای پژوهش
۲۳۴	تحلیل و تفسیر داده‌ها
۲۳۸	عناصر طرح مبتنی بر روش تجربی
۲۳۹	مشارکت کنندگان
۲۴۲	متغیرها
۲۴۲	ابزار و مواد
۲۴۳	فرایندهای تجربی
۲۴۸	تهدیدها نسبت به اعتبار
۲۵۱	فرایند
۲۵۲	تحلیل داده‌ها
۲۵۳	تفسیر نتایج
۲۵۶	خلاصه
۲۵۷	مطالعات بیشتر

بخش نهم: روش‌های کیفی ۲۵۹

۲۵۹	فرایندهای کیفی
۲۶۰	ویژگی‌های پژوهش کیفی
۲۶۳	خط‌مشی‌های پژوهش
۲۶۴	نقش پژوهشگر
۲۶۶	فرایندهای گردآوری داده
۲۷۰	فرایندهای ثبت داده‌ها
۲۷۲	تحلیل و تفسیر داده
۲۸۶	تشریح کیفی

۲۸۹	گزارش یافته‌ها
۲۸۹	خلاصه
۲۹۱	مطالعات بیشتر
۲۹۳	بخش دهم: مراحل روش‌های ترکیبی
۲۹۳	فرایندهای روش‌های ترکیبی
۲۹۴	اجزای فرایندهای روش‌های ترکیبی
۲۹۵	ماهیت روش‌های ترکیبی
۲۹۷	انواع خط‌مشی‌ها و الگوی‌های شکلی روش‌های ترکیبی
۲۹۷	طراحی فرایندهای روش‌های ترکیبی
۲۹۷	زمان‌بندی
۲۹۸	وزن
۲۹۹	ترکیب
۳۰۰	تنویر کردن یا تبدیل چشم‌اندازها
۳۰۱	خط‌مشی‌های جایگزین و الگوی‌های تصویری
۳۰۴	راهبرد تشریحی مرحله‌ای
۳۰۵	خط‌مشی اکتشافی مرحله‌ای
۳۰۶	خط‌مشی تبدیلی مرحله‌ای
۳۰۸	خط‌مشی چندوجهی هم‌زمان
۳۰۹	خط‌مشی درونی هم‌زمان
۳۱۱	خط‌مشی تبدیلی هم‌زمان
۳۱۱	انتخاب خط‌مشی مبتنی بر روش‌های ترکیبی
۳۱۳	فرایندهای گردآوری داده‌ها
۳۱۵	تحلیل داده‌ها و فرایندهای اعتباربخشی
۳۱۷	ساختار ارائه گزارش
۳۲۲	خلاصه
۳۲۳	مطالعات بیشتر
۳۲۷	واژه‌نامه
۳۴۳	کتابنامه انگلیسی
۳۵۹	فهرست نام‌ها

سخن مترجمان

همان گونه که «ارل بابی»^۱ تأکید می کند؛ بخش بزرگی از آنچه می دانیم دستاورد توافق انسان و بخش کوچکی بر اکتشاف و تجربه شخصی مبتنی است. به همین دلیل، بیشتر پیش بینی ها درخور اعتماد یا برای حل مسائل پیش روی جوامع انسانی سودمند نیستند. به عبارت دیگر، شاید ما بتوانیم بدون فهم رویدادی، آن را پیش بینی کنیم؛ لیکن این گونه پیش بینی به توان دخالت در دستاوردهای ناخوشایند رخدادهای جوامع بشری نمی انجامد. چهار اشتباه به این بی اعتمادی می انجامد که عبارتند از: الف) مشاهده نادرست؛ ب) تعمیم نادرست؛ ج) مشاهده گزینشی؛ د) تحلیل نادرست. این موارد را می توان با پیروی از شیوه های اصولی پژوهش علمی به کمترین حد رساند.

انگیزه اصلی مترجمان از انتخاب این کتاب؛ به دوران تحصیل در دانشگاه پست ترا سالزی و آگاهی مترجمان از ضعف دانشجویان تحصیلات تکمیلی در انجام رساله ها بازمی گردد؛ به ویژه دانشجویان ایرانی در حوزه های علوم اجتماعی که به علت کم اهمیت پنداشتن روش پژوهش و فاصله گرفتن از آن، به شدت اسیر نگرش فلسفی و نظری به رشته خود شده بودند. حال آنکه علم به طور عام و علوم اجتماعی به طور خاص دارای دو پایه هستند؛ روش و نظریه. علم بدون نظریه، پوچ؛ و بدون روش، کور است و غیبت هریک از این دو، علم را دچار نقص و عقب ماندگی می کند. به عبارت دیگر، تنها با محفوظات نظری نمی توان به پرسش های پیش روی جوامع بشری پاسخ گفت و این دقیق همان مشکلی است که بیشتر دانشجویان علوم اجتماعی در ایران با آن روبه رو هستند.

با این انگیزه بود که به ترجمه کتاب پرداختیم و در تابستان ۱۳۹۰ در سفری به ایران با یکی از دوستان به انتشارات «سَمَت» پیشنهاد انتشار آن را دادیم و هنوز در انتظار دریافت جواب از آن عزیزان هستیم. از آن زمان با چند نفر دیگر هم مذاکراتی داشتیم... و نتیجه اینکه به هر روی انتشار کتاب تا این زمان به تعویق افتاد. در این فاصله، آگاهی یافتیم چند ترجمه

1. Babbie, Earl. (2007). *The practice of Social Research*. Belmont: Thomson Wadsworth.

دیگر این کتاب را سایر دست‌اندرکاران امر ترجمه به بازار عرضه کرده‌اند؛ که هر کدام می‌توانند اهمیت و مخاطب خاص خود را داشته باشد.

ترجمه پیش رو، که برگرفته از کتاب «طراحی پژوهش: رویکردهای کمی، کیفی و روش‌های ترکیبی» اثر «جان دبلیو کرسول»^۱ است؛ مجموعه جامعی از شیوه‌های گوناگون انجام پژوهش علمی را شرح می‌دهد. این نویسنده که از شناخته‌شده‌ترین نویسندگان در این‌باره است؛ با شرح رهیافت‌ها و روش‌های مختلف پژوهش کوشش کرده است تا دانش‌پژوهان، پژوهش‌های علمی خویش را با رعایت اصول درست به انجام برسانند؛ و سرانجام به پاسخی مناسب و اعتمادپذیر برای پرسش‌های خویش دست یابند. هرچند این کار نیز مانند دیگر تلاش‌های ارزشمند هم ترجمه، هم تألیف، که دیگر همکاران ارائه داده‌اند پایان مسیر نیست؛ قدمی به پیش است در راه ارتقای سطح علمی کشور.

در کتاب کرسول، تلاش شده است تا روش پژوهش به‌صورت کامل و دقیق، فهم‌شدنی و مرحله‌به‌مرحله در فرایند عمل به مخاطب ارائه شود. نویسنده در هر بخش از کتاب به یک جزء از فرایند پژوهش پرداخته و پس از معرفی و تبیین جایگاه جزء در کل پژوهش، به روش نگارش و پردازش آن پرداخته است. گویی یک کتابچه راهنما^۲ به‌دست پژوهشگر می‌دهند تا در تمام مراحل پژوهش - از آغاز تا پایان - آن را در دست داشته و قدم‌به‌قدم با آن پیش رود. نویسنده در هر بخش، برای مخاطب تمرین در نظر گرفته و با بیان چند منبع دیگر، خواننده را به مطالعات بیشتر درباره آن بخش فراخوانده است. او واژه‌نامه‌ای نیز در پایان کتاب براساس حروف الفبای انگلیسی تهیه کرده است؛ که مترجمان آن را پس از ترجمه به فارسی، به همان شکل - یعنی با حروف الفبای انگلیسی - نیز آورده‌اند.

نکاتی چند درباره این ترجمه وجود دارد که نیاز است خوانندگان، آنها را پیش از پرداختن به مطالعه بدانند:

- در این ترجمه بیشترین تلاش ممکن برای امانتداری و رعایت حالت و شکل اصلی کتاب صورت پذیرفته است؛ به‌همین دلیل، برخی موارد وجود دارد که شاید برای خواننده ایرانی مأنوس نباشند؛ ازجمله ارائه دو فهرست و نیز ارائه یک فهرست دیگر در دیباچه کتاب که همگی آنها مطابق با اصل اثر، در ترجمه نیز گنجانده شده است.

- همچنین برخی از قواعد نگارش نیز که در فارسی کمتر به کار آمده و خاص زبان انگلیسی است، به همان شکل اصلی در ترجمه آورده شده است؛ هرچند تلاش شده تا در پانوشته‌ها درباره آن توضیحاتی ارائه شود.

- دیگر اینکه همه پانوشته‌های کتاب، دیدگاه مترجمان است، نه جان کرسول. گاهی سخن مترجمان یا ویراستار در میان متن اصلی و داخل قلاب [] برای رفع کاستی‌ها یا توضیح مطلب نویسنده اصلی، آورده شده است.

آراستن این ترجمه به زیور طبع، میسر نبود جز با یاری و همراهی عزیزانی که آن را ممکن ساختند. عنایت و همکاری جناب آقای دکتر قیادی، رئیس محترم پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی و همکاران ایشان؛ به‌ویژه جناب آقای موسویان، مسئول محترم انتشارات، ویراستاری خوب و علاقه‌مندانه جناب آقای علیمراد، صفحه‌آرایی و ویراستاری مجدد سرکار خانم عفت نادری‌نژاد و طراحی جلد هنرمندانه از سرکار خانم پیرزاده، بخشی از این مساعدت‌ها بود. مترجمان این کتاب، مراتب قدردانی خویش را از همگی این عزیزان ابراز داشته و خود را مدیون الطاف آنها می‌دانند.

به‌یقین این ترجمه خالی از اشکال و ایراد نیست و مترجمان این اثر خود را نیازمند برخورداری از نظرات خوانندگان گرامی درباره موارد اصلاحی و تکمیلی می‌دانند. بی‌تردید این نظرات، چاپ‌های بعدی را غنی‌تر خواهد ساخت.

فخرالدین سلطانی^۱

مجید خورشیدی^۲

آذر ۱۳۹۳

درباره نگارنده

جان دبلیو کرسول، استاد روان‌شناسی آموزشی است و در دانشگاه نبراسکا لینکلن به مدت سی سال تدریس کرده است و یازده کتاب دارد که بسیاری از آنها درباره طراحی پژوهش، روش‌های پژوهش کیفی و ترکیبی است و تاکنون به زبان‌های بسیاری در سراسر جهان ترجمه و استفاده شده است. افزون‌براین، او با دفتر پژوهش‌های کیفی و ترکیبی دانشگاه نبراسکا همکاری دارد. این دفتر حمایت‌های مالی لازم را از پژوهشگران فعال در قالب طرح‌های خارجی و در زمینه روش‌های پژوهش‌های کیفی و ترکیبی فراهم می‌آورد. او عضو مؤسس تحریریه مجله «پژوهش‌های روش ترکیبی» از مجلات انتشارات سیج است و استاد همکار «درمان خانواده» دانشگاه میشیگان بوده و در پژوهش‌های پژوهشگران علوم پزشکی در زمینه «روش پژوهش»، «دستیاری آنان را عهده‌دار بوده است. او را به تازگی برای مقام پژوهشگر ارشد «فول‌برایت» انتخاب کرده‌اند که از اکتبر ۲۰۰۸ م در آفریقای جنوبی، روش پژوهشی ترکیبی را به دانشمندان علوم اجتماعی و سازندگان برنامه‌های مستند ارائه می‌کند تا آنان برطبق پژوهش‌های دقیق، برنامه‌هایی را درباره خانواده‌ها و قربانیان آیدز بسازند. او پیانو می‌نوازد؛ شعر می‌نویسد و پیگیرانه ورزش می‌کند. جان دبلیو کرسول را می‌توان در پایگاه الکترونیکی شخصی‌اش^۱ دیدار کرد.